

ALLYUZIYA VA INTERTEKSTUALLIK LINGVISTIK TUSHUNCHALARINING O`ZARO BOG`LANISHI

Dilso`z Rasuljon qizi Xoshimova

Qo`qon Davlat Pedagogika Instituti o`qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolaning maqsadi bilimlarning lingvistik va uslubiy sohalaridagi ikkita muhim hodisani tahlil qilishda namoyon bo'ladi. Bunda allyuziya va interstekstuallik mavjud. Ushbu tahlil taqdim etilgan atamalar o'rtasida o'xshashlik yaratishga harakat qiladi, shuning uchun kerakli lingvistik taqqoslashlar olib boriladigan lingvistik maydonni tark etmasdan ularning yaqinligi, o'xshashligini ko'rsatishga harakat qiladi. Intertekstuallik hodisasini allyuziya kabi, matnning uslubiy qarindoshligi va tilshunoslikning boshqa sohalarini anglatadigan adabiy jihatdan ham o'rganish mumkin.

Kalit so'zlar: allyuziya, intertekstualizm, lingvistik va madaniy tahlil, mazmunli davomiylilik, tasvir-belgi, lingvistik transpozitsiya.

INTERACTION OF ALLUSION AND INTERTEXTUAL LINGUISTIC CONCEPTS

ABSTRACT

The purpose of this article is manifested in the analysis of two important phenomena in the linguistic and methodological fields of knowledge. There is an allusion and intertextuality. This analysis seeks to establish similarities between the terms presented, so as to show their similarity, similarity, without leaving the linguistic field in which the necessary linguistic comparisons are made. The phenomenon of intertextuality, like allusion, can also be studied from a literary point of view, which refers to the methodological kinship of the text and other areas of linguistics.

Keywords: allusion, intertextualism, linguistic and cultural analysis, meaningful continuity, image-character, linguistic transposition.

KIRISH

Alluziya va intertekst bu birinchi navbatda adabiyotda ushbu yo'nalishning rivojlanishi bilan tilda paydo bo'lgan postmodernizm birliklari sifatida tan olinadi. Shuni ta'kidlash kerakki, tilning taqdim etilgan hodisalari keng qamrovli o'rganilishni talab etadi, bu esa taniqli tilshunoslar uchun ushbu hodisalarni tahlil qilish va bir qator lingvistik farazlarni hal qilish imkonini beradi. Intertekstuallik nazariyasining keyingi rivojlanishi matnlarni ko'rib chiqish va ularning mohiyatini turli nuqtai nazardan o'rganishga imkon berdi. Allyuziya, huddi intertekst hodisasi singari,

umuman olganda, o'zaro aloqador matnlarda bog'lovchi bo'g'in vazifasini bajaradi. Taqdim etilgan lingvistik hodisalar o'quvchining keng dunyoqarashi va uning yetarli ma'lumoti haqida gapiradigan ma'lum bir bilimga ega bo'lishini tahmin qilish bilan qiziqdir. Ushbu birliklar fon birliklaridan farq qiladi, chunki u batafsilroq va umumiy insoniy xabardorlik doirasidan tashqariga chiqadi. Ko'pincha yozuvchilar o'zlarining asarlarida aniq ijtimoiy, tarixiy yoki kundalik haqiqatga murojaat qilishadi, shu bilan birga matnli allyuziya yaratadilar (aniq; ya'ni "aniq" yoki yashirin; ya'ni "yashirin"). Intertekst hodisasi matnlarning o'zaro "aloqasini" va ularning aniq tematik birligini taxmin qiladi. Muallifning intertekstualligini qarz olish yoki plagiat, deb atash mumkin emas chunki bu atama aslida ko'ringanidan ancha kengroq. Intertekstualizm deganda kommunikativ, semiotik madaniy muhitda ikki yoki undan ortiq matnlarning o'zaro ta'siri tushuniladi, uning yakuniy maqsadi asl matnga iqtiboslar, ma'lumotnomalar, kiritishdir. Shunday qilib, allyuziya va intertekst o'rtasida umumiy bo'lgan ko'p narsalar mavjud bo'lib, ular taqdim etilgan hodisalarning muxtor, mustaqil asosda nutqda mavjudligini va ularning bitta matn doirasida birgalikda ishlashini isbotlaydi. Ishora va matnni bir-biridan ajratib turadigan xususiyati ularni tushunish usulidir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Allyuziya o'quvchi zarur bilim va keng dunyoqarashga ega bo'lgan taqdirdagina tan olinadigan, yashirin ishora sifatida qabul qilinadi va tushuniladi. Shuningdek, u aniq va juda tushunarli bo'lishi mumkin, masalan: 1. "Bir yonoqqa urish - ikkinchisini burish" 2. "Katta toshqin" 3. "Zevsning sovg'alari" 4. "Keldim, ko'rdim, zabt etdim" 5. "Men" qo'llarimni yuving " Aniq allyuziya - bu osonlikcha tushunilishi mumkin bo'lgan haqiqat, maqol yoki ibora. Bunday talmeh, majoziy ta'rifning funksiyalarini saqlab, matndagi asosiy narsani ta'kidlashga moyil bo'lgan allyuziv epitetlarga o'xshaydi. Epitet tasvirlangan tushunchani idrok etish funksiyalarini saqlab qoladi. Boshqa tomondan, allyuziya u yoki bu tasvirlangan hodisani idrok etishda muhim rol o'ynaydigan kichik atribut elementlari (so'zlar yoki iboralar) haqida qayg'urmaydi. O. Xakslining "Sariq xrom" romanida muallif allyuziyadan foydalanadi. "Bobil devori", aslida "Bobil devori" iborasida allyuziv epitet orqali ifodalangan tasvirning assotsiativligi, ya'ni Qadimgi Dunyoning buyuk madaniy markazi bo'lgan afsonaviy Bobilning mavjudligiga ishora. "Rang uchun gulzor bor edi; u hovuzning bir tomonida yotar, undan ulkan Bobil devorlari bilan ajralib turar edi »[6, s.54]. Muallif barcha tabiiy boyliklarni bir paytlar boy bo'lgan qadimiy shahar bilan qiyoslaydi, uning buyukligini inkor etib bo'lmaydi. Shu bilan

birga, so'zlarning taqdim etilgan kombinatsiyasida, qadimgi metropol tuzilishi va bog' o'rtasida parallellik mavjud bo'lib, shaharni o'rab turgan baland g'isht devorlari va gullab-yashnayotgan devorni tashkil etuvchi bog'ning o'ziga xosligi qayd etilgan. Bunday kinoya nafaqat biron bir faktga havola qiladi, balki borliqning axloqiy xususiyatiga ham ta'sir qiladi. Bibliyadagi allyuziya: Muqaddas Kitobdan misollar keltiradi va adabiyotda u Muqaddas Yozuvlarda keltirilgan unutilmas obrazlarga murojaat qiladi, masalan, Bulgakovning "Usta va Margarita" (1966) filmidagi Iso Masihning (Yeshua Xa-Notsri) bashoratli tasviri. O'quvchi kim muhokama qilinayotganini tushunadi. Matnli allyuziya- bu bir xil intertekst chunki u o'quvchiga allaqachon ma'lum bo'lgan asarga og'zaki, to'g'ridan-to'g'ri kinoyani o'z ichiga oladi, ya'ni matnning ma'lum bir pretsedenti mavjud (lot. praecedens dan - "ilgari sodir bo'lgan voqea va keyingi holatlar uchun misol yoki asos bo'lib xizmat qiladi) ushbu turdagi »). Matnli pretsedent birinchi bo'lib XX asrning 80-yillarida tilshunoslikka tadqiqotchi Yu.N tomonidan olib kirilgan. Eng umumiy ma'noda shuni ta'kidlash mumkinki, presedent matnlar jahon klassiklari asarlari asosida shakllangan va ko'plab millatlarning adabiy merosining poydevori hisoblanadi [8, S.218]. Matnning ustunligi intertekst bilan bevosita bog'liqdir, chunki hech bir asar mualliflar tomonidan ilgari muhokama qilinmagan mutlaqo yangi mavzu yoki g'oyani aks ettiradigan izolyatsiya qilingan va avtonom ijod emas. Oldingi matnlar ma'lum bir vaqtning, ma'lum bir jamiyatning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettirib, tilning umumiy madaniy fondini tashkil etishda xizmat qiladi. Matn ustunligi maqolga, eposga qarab hajmiga qarab o'zgarishi mumkin. V.V. Krasnyxning ta'kidlashicha, "intertext" va "text presedent" tushunchalari turli xil o'rganish ob'ektlariga ega, bu ularning asosiy farqidir: intertekst nazariyasi badiiy matnni tahlil qiladi va ustuvorlik yangi paydo bo'lgan matnlar to'g'ridan-to'g'ri aloqa mahsulotlariga qiziqish bildiradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Madaniy tilshunoslik nuqtai nazaridan shuni aytishimiz mumkinki, intertekst matnning ustuvorligi va allyuziyasini birgalikda taqqoslash va tahlil qilishi mumkin. Madaniy tilshunoslik tilning dinamik, dolzarb va rivojlanayotgan, ko'rib chiqilayotgan tushunchalar uchun xos bo'lgan hodisalarini o'rganadi: "allyuziya", "intertext", "matnning ustunligi". Bu yerda bilishning asosiy tarkibiy qismi "bilish", ya'ni atrofda haqiqatni bilish va aks ettirish usuli va uni o'quvchining ongida yanada o'zgartirishi. Lingvokulturologik tahlil jarayonida "mediatsiya" tushunchasi, ya'ni allyuziya va u bilan bog'liq bo'lgan matnni tushunishda keskinlik darajasi kiritildi. O'quvchiga yaxshi ma'lum bo'lgan matn haqida so'z yuritilsa, vositachilik unchalik

muhim rol o'ynamaydi [13, B.185]. Imo-ishora, bu holda, aniq, ravshan va predmetli matnga (bahona) asoslanadi, masalan, A.S.ning "Boris Godunov" dramasi-dagi Marina Mnishchik obraziga kinoya. Pushkin (qarang: "Kecha. Bog '. Favvora"). Presidentli matn, shuningdek, ma'lum bir matnni tushunish uchun asos yaratishga qodir. Bunday matn vertikal matn deb ataladi, unda uchta element asosiy rol o'ynaydi: yozma ishning syujeti, adresat (kimga yozilgan) va tashqi matnlar - lingvistik dialog-diskurs elementlari. Shunday qilib, semantik yuk va janrning o'ziga xosligiga qarab, matn va so'z vertikal kontekst bilan belgilanadi (so'zning kontseptsiyasi va tasvirning ramzi haqiqiy, asl matn yoki o'tgan matnlar tomonidan boshqariladi) va gorizontal kontekst (so'z va rasm-belgi syujet va manzilga tegishli). Shunday qilib, intertekst tushunchasi hozirgi paytda tadqiqot uchun juda muhimdir. Aynan intertekst asosida matnli "ustunlik" paydo bo'ldi, uning asosini prezident matn toifalari va matnning ustunligi nazariyasi tashkil etadi. Masalan, buyuk asarning nomi "Jinoyat va jazo", F.M. Dostoevskiy, zamonaviy xabarlarda boshqacha talqin qilinadi: "Ko'paytirish va jazolash"; "Jinoyatchilik va qamchilash" va boshqalar. Bunday publitsistik allyuziya jurnalistlar tomonidan o'z o'quvchilari e'tiborini jalb qilish uchun ishlatiladi. Dunyoga mashhur asarga ishora qiziqishni uyg'otadi va yoritilayotgan tadbir atrofida muallif uchun zarur bo'lgan jalb etuvchi muhitni yaratadi.

XULOSA

Ushbu ob'ektlar nafaqat bir-biri bilan aloqa qiladi, balki o'quvchida ham matndagi o'zaro bog'liq voqealar tabiati haqida tasavvur uyg'otadi. Bunday aloqaning tuzilishi tarixiy, ijtimoiy, ilmiy yoki falsafiy bo'lishi mumkin. Intertekst, xuddi allyuziya singari, asl matn bilan va ishora qilingan yoki havola qilingan matnlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, qahramonning ismi metafora shaklini oladi. Shunday qilib, allyuziya va intertekst stilistik va lingvistik nutqning o'xshash tushunchalari. "Ishora" tushunchasidan "intertekst" tushunchasi tug'iladi va allyuziya asl matnda olib boradigan ma'noga muvofiq rivojlanadi.

REFERENCES

1. Anikina E.M. Media-diskursdagi intertekstuallik (ingliz-amerika matbuoti materiallari asosida): filologiya fanlari nomzodi: 10.02.04. Ufa, 2007. - 235-bet.
2. Arnold I.V. Intertekstuallik muammolari // Sankt-Peterburg davlat universiteti Axborotnomasi. - 1992.
3. Arutyunova N.D. Tilning mantiqiy tahlili: Matnni shakllantirish va intermetn // M.: Nauka, 1989. - B.235.